

Economische groei en kleinschaligheid

A.R. Thurik en G.B. Dijksterhuis*

In de afgelopen jaren is in de meeste landen het aandeel van kleine bedrijven in de economie toegenomen. Dit heeft consequenties voor de innovativiteit, de marktwerking en de groei van de werkgelegenheid in die landen. De vraag is nu of een toename van het aandeel van kleine bedrijven tot meer economische groei en werkgelegenheid leidt.

Er is veel empirisch materiaal voorhanden waaruit blijkt dat het aandeel van kleine bedrijven op allerlei markten in allerlei landen is toegenomen. Er zijn veel, vaak onderling samenhangende oorzaken bekend waarom dit het geval is. Ook omtrent de gevolgen van het toenemende aandeel van kleine bedrijven zijn enige hypothesen beschikbaar. Of een toenemend aandeel van kleine bedrijven uiteindelijk tot meer groei leidt is nog niet bekend. Dit artikel gaat in op alle vier hierboven genoemde aspecten.

Ten eerste zal een overzicht gegeven worden van grootteklasseverschuivingen in de twaalf lidstaten van de Europese Unie. Ten tweede zal een kort overzicht gegeven worden van enige hypothesen over de toename van het belang van kleine bedrijven. Ten derde zullen enige gevolgen van het toegenomen aandeel van kleine bedrijven de revue passeren. Ten

slotte zullen de resultaten besproken worden van een onderzoek naar de relatie tussen macrogroei en de relatieve groei van kleine bedrijven. Er zal blijken dat groei van het midden- en kleinbedrijf (mkb) goed is voor de groei van de totale economie.

Het aandeel van kleine bedrijven

Er zijn duidelijke aanwijzingen dat de grootteklassestructuur aan het veranderen is. Het meest spectaculaire en ook het meest aangehaalde materiaal is dat van de 500 grootste Amerikaanse bedrijven (Fortune 500). Hun werkgelegenheidsaandeel is gezakt van 20% in 1970 tot 10% nu. Europees datamateriaal was tot voor kort niet op systematische wijze beschikbaar. Eén van de doelstellingen van de *European Observatory* is om zulk materiaal voor het voetlicht te brengen¹. Tabel 1 geeft een overzicht van de ontwikkeling van de grootteklasseverdeling van de twaalf lidstaten van de Europese Unie in de periode 1988-1990. Duidelijk is te zien dat 'micro' in alle landen toeneemt, behalve in Ierland, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk, dat 'midden' in alle landen afneemt behalve in Frankrijk, Ierland en Luxemburg en dat 'groot' in alle landen afneemt, behalve in Ierland, Spanje en het Verenigd Koninkrijk.

Tabel 1. Verandering in de grootteklasseverdeling in procentpunten van de werkgelegenheid per land in de periode 1988-1990

Land	Micro (0-9)	Klein (10-99)	Midden (100-499)	Groot (≥500)
België	1,7	0,5	-0,6	-1,5
Duitsland ^a	2,0	-0,7	-0,4	-0,9
Denemarken	8,2	5,7	-4,7	-9,3
Frankrijk	0,3	1,1	0,6	-1,9
Griekenland	1,1	-0,6	-0,3	-0,2
Ierland	-6,7	-2,0	4,2	4,8
Italië	3,3	-1,1	-0,4	-2,0
Luxemburg	-4,4	2,7	3,2	-1,7
Nederland	1,0	-0,3	-0,2	-0,5
Portugal	1,0	2,1	-0,6	-2,5
Spanje	4,4	-2,4	-3,6	1,7
Groot-Brittannië	-1,1	0,9	-0,1	0,4
Europa totaal	1,6	0,1	-0,6	-1,0

a. Alleen voormalige Bondsrepubliek.

Bron: *European Observatory*, op.cit, 1994.

* De auteurs zijn werkzaam bij het Economisch Instituut voor het Midden en Kleinbedrijf in Zoetermeer. Thurik is tevens hoogleraar aan de economische faculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam en research fellow bij het Tinbergen Instituut Rotterdam. Zij bedanken D. Audretsch, K. Bakker, M. Carree, M. Lever, A. Kleijweg, L. Klomp en S. Vollebregt voor hun commentaar en hulp.

1. De *European Observatory* is een onafhankelijk jaarlijks rapport over structuur en ontwikkelingen van de mkb-sector in het Europa van de twaalf. Het is opgezet door DG 23 (Enterprise policy, distributive trades, tourism and cooperatives) van de Europese Commissie en wordt uitgevoerd door twaalf instituten onder leiding van het EIM. EIM, *European Observatory*, second annual report, Zoetermeer, 1994.

Voor de Europese Unie als geheel zien wij in de periode 1988-1990 een duidelijke verschuiving van werkgelegenheid van bedrijven met meer dan 100 werknemers naar bedrijven van minder dan 10 werknemers. Van de 95 miljoen werkenden in de Europese Unie werken er 30 miljoen in de 'micro' bedrijven en 41 miljoen in de 'midden' en 'grote' bedrijven. In de periode 1988-1990 heeft er een verschuiving in werkgelegenheid plaatsgevonden van een kleine 1,5 miljoen van 'midden' en 'groot' naar 'micro'².

Oorzaken

Econometrisch onderzoek naar de oorzaken van het toegenomen aandeel van kleine bedrijven is nauwelijks beschikbaar³. Wel zijn er vele hypothesen⁴.

Mondiale veranderingen

De eerste (groep) hypothese(n) heeft betrekking op wereldwijde veranderingen op gebieden als concurrentie, onzekerheid, consumentenvoorkeuren en kapitaalmarkten. In de meeste geïndustrialiseerde landen is de internationale handel meer toegenomen dan de nationale groei. Internationale investeringen zijn nog sneller toegenomen dan de internationale handel, met als resultaat dat een steeds groter deel van de wereldhandel plaatsvindt binnen multinationale ondernemingen. Specialisatie is het gevolg van de toename in concurrentie voortvloeiend uit de intensivering van internationale handel en economische integratie. Specialisatie kan diverse consequenties hebben voor de industriële organisatie, zoals interne reorganisatie, decentralisatie of het aangaan van transacties via de markt, veelal aangeduid met 'subcontracting' en 'outsourcing'. De afname van het werkgelegenheidsaandeel van de Fortune 500 is een goede indicator voor de vele vormen van specialisatie. Vijftien jaar geleden was de voorspelling dat grote, globale markten juist steeds grotere ondernemingen vereisten. Het lijkt erop dat het omgekeerde het geval is geweest⁵.

Indicatoren van toegenomen onzekerheid zijn de sterk variërende wisselkoersen, de soms hoge en variërende inflatie en rentepercentages, de hoge werkloosheid en de schuldpositie van derde-wereldlanden en overheden. In de jaren zestig en zeventig pasten bedrijven voornamelijk 'diversificatie' toe om hun risicoprofiel te verlagen. Vanaf de jaren tachtig is 'specialisatie' in zwang gekomen om marktposities op te bouwen met een zekere immuniteit tegen verwachte en onverwachte ontwikkelingen door middel van 'flexibiliteit'. De resulterende strategie wordt wel 'flexibele specialisatie' genoemd en creëert een omgeving waarin kleine bedrijven goed gedijen.

Ook veranderingen van consumentenvoorkeuren hebben geleid tot versteviging van de positie van kleine, dicht bij de markt opererende, bedrijven. De toegenomen welvaart heeft geleid tot gefragmenteerde markten met ontrouwe consumenten. Met andere woorden, consumenten willen uit vele verschillende uitvoeringen kunnen kiezen en vervolgens willen ze na korte tijd weer andere produkten of uitvoeringen. De vraag naar specialisatie en flexibiliteit sluit slecht aan bij de voordelen van productie op grote schaal.

Veranderingen op het gebied van kapitaalmarkten hebben ook bijgedragen aan de teloorgang van de relatieve voordelen van grote bedrijven. De kapitaalmarkten zijn efficiënter en opener geworden en daarmee toegankelijker voor kleine bedrijven. Daarnaast is de 'venture capital'-markt opgekomen voor bedrijven met een hoog risicoprofiel. Veel kleine, startende bedrijven voldoen aan dit profiel. Ten slotte is er gewoon veel vermogen voorhanden dat op zoek is naar nieuwe of groeiende bedrijven.

Technologische veranderingen

De tweede hypothese over het groeien van het aandeel van kleine bedrijven heeft betrekking op technologische veranderingen. Vanaf de industriële revolutie tot het midden van deze eeuw is de industriële productie gekenmerkt door een voortdurende verbetering van massaproductietechnieken⁶. Assemblage-technieken mondden uit in de toepassing van de lopende band. Reeds voor de tweede wereldoorlog werden de eerste pogingen ondernomen om arbeiders door machines te vervangen, terwijl na de tweede wereldoorlog de eerste vormen van mechanische automatisering opdoken. Vanaf de jaren zestig is deze vervangen door elektronische automatisering. De inzet van de microcomputer bracht niet alleen een grotere nauwkeurigheid, maar ook een hogere mate van flexibiliteit (want programmeerbaarheid). Daarnaast werden microcomputers in snel tempo goedkoper.

De introductie van flexibele automatisering blijkt drie effecten te hebben die leiden tot een verschuiving in de grootteklasseverdeling van industriële sectoren, ten gunste van kleine bedrijven. De dalende prijs, in combinatie met fysieke 'compactheid', brengt flexibele automatisering binnen het bereik van kleine ondernemingen. Flexibele automatisering is zeer goed toepasbaar daar waar kleine bedrijven in uitmunten en dat is flexibiliteit, korte series, snelle communicatie met klanten enzovoort. En flexibele automatisering geeft de mogelijkheid van een werkverdeling tussen grote en kleine bedrijven, waarbij kleine

2. Zie de tabellen 2.8 en 2.10 van de *European Observatory*, op.cit., 1994.

3. Z.J. Acs en D.B. Audretsch, Entrepreneurial strategy and the presence of small firms, *Small Business Economics*, jg. 1, nr. 3, 1989, blz. 193-213; en L.J. White, The determinants of the relative importance of small business, *Review of Economics and Statistics*, jg. 64, 1982, blz. 42-49.

4. Zie W.A. Brock en D.S. Evans, Small business economics, *Small Business Economics*, jg. 1, nr. 1, 1989, blz. 7-20; W. Sergenberger, G.W. Loveman en M.J. Piori, *The re-emergence of small enterprises*, International Institute of Labour Studies, Genève, 1990; B. Carlsson, The rise of small business: causes and consequences, in: W.J. Adams (red.), *Singular Europe: economy and policy of the E.C. after 1992*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1992; en M.A. Carree, R.G.J. den Hertog en A.R. Thurik, Het aandeel van het MBK, *Bedrijfskunde*, 1993/4.

5. D.B. Audretsch, *Kleinunternehmen in der Industrie-ökonomik: ein neuer Ansatz*, WZB discussion paper FSIV, 93-126, Berlin, 1993.

6. B. Carlsson, The development and use of machine tools in historical perspective, *Journal of Economic Behavior and Organization*, jg. 5, 1984, blz. 91-114.

bedrijven toeleveren aan grote. De toelevering vindt dan plaats waar verschillende componenten, machines of halffabrikaten geleverd moeten worden. De toeleverancier specialiseert zich op de flexibiliteit bij het toeleveren (flexibele specialisatie), terwijl de beleverde onderneming zich specialiseert op assemblage, financiering, marketing, distributie enzovoort.

Samenstelling beroepsbevolking

De derde hypothese heeft te maken met de samenstelling van de beroepsbevolking. Naast ontwikkelingen op het gebied van technologie, is het bedrijfsleven in de laatste twintig jaar ook geconfronteerd met ontwikkelingen rondom de factor arbeid. De toegenomen participatie van vrouwen te zamen met de gematigde loonontwikkeling hebben de meer arbeidsintensieve kleine bedrijven een betere concurrentiepositie gegeven ten opzichte van de meer kapitaalintensieve grote bedrijven. Kleine bedrijven moeten vaak hun werknemers een lagere beloning geven wanneer zij onder de zogenaamde 'minimum-efficiënt-scale' opereren. Werknemers zijn bereid dit te accepteren, omdat zij een optie hebben op een toekomstige hogere beloning die ontstaat bij groei van hun bedrijf. Carrièreverstopping, werkloosheid, de dreiging ervan of een lage loonvoet kunnen ook redenen zijn een bedrijf te starten. Er zijn aanwijzingen dat de hoge werkloosheid van de laatste 15 jaar een van de determinanten is van de groei van het aantal kleine ondernemingen⁷. Het is niet verbazingwekkend dat velen hierin mislukken, omdat de argumenten voor zelfstandigheid het karakter hebben van een vlucht. Vele anderen slagen en dragen bij aan een nieuwe 'entrepreneurial energy' in de economie.

Ondernemingsklimaat

De vierde (groep van) hypothese(n) heeft betrekking op de omgeving van het bedrijfsleven, door velen ook wel aangeduid als de tijdgeest. Deregulering, decentralisering, privatisering en individualisering zijn tendensen die in het voordeel werken van kleine ondernemingen en ondernemers. Het zijn natuurlijk ambtelijke 'buzz words', maar zij geven wel degelijk een impressie van wat er in het publieke bestuur leeft. Ook in het private bestuur leven vergelijkbare sentimenten. Hier zijn de 'buzz words': business units, back-to-basics, down-sizing, intrapreneurship, chaos-management enzovoort. Allemaal management-instructies die zeker niet geschikt zijn voor het in stand houden van op uniforme massaproductie gerichte monolithische conglomeraten. Eerder leiden zij tot de organisatorische destructie ervan en tot kleine, flexibele, zelfstandige bedrijfjes.

Maar er is meer dan 'buzz words' die de sentimenten van publiek en privaat bestuur in woelige tijden beschrijven. Door een hoger opleidingsniveau wensen werknemers steeds meer zelfstandigheid, zodat de overgang van loondienst naar het zelfstandig ondernemerschap kleiner wordt⁸. Zowel bij universiteiten als hbo-opleidingen zien wij een grote belangstelling voor 'entrepreneurship' als object van studie of opleiding. Het aantal entrepreneurship-leerstoelen bij Amerikaanse business-schools is spectaculair toegenomen⁹.

Al deze ontwikkelingen bij bedrijfsleven, onderwijs, wetenschap en overheid staan natuurlijk niet los van de drie eerstgenoemde (groepen van) hypothese(n) dat het kleine bedrijfsleven de wind mee heeft gehad. De cultuuromslag is erg breed geweest en heeft ook geleid tot een geheel andere maatschappelijke positie qua status en prestige van ondernemers. Vrijwel iedereen ziet nu in dat het zelfstandig ondernemerschap een belangrijke pijler is voor economische groei en maatschappelijke ontplooiing¹⁰.

Gevolgen

Een toename van het aandeel van kleine bedrijven heeft vele consequenties. Er zullen er hier drie besproken worden: innovativiteit, marktwerking en werkgelegenheid¹¹.

Innovativiteit

Lange tijd werden grote bedrijven gezien als de krachtigste motor van de vooruitgang¹². Alleen grote bedrijven zouden de vaste kosten die met speurwerk gepaard gaan, zoals laboratoria en hoogopgeleide onderzoekers, kunnen opbrengen. Alleen grote bedrijven zouden zich de resultaten van speurwerk kunnen toeëigenen omdat hun marktmacht hier borg voor staat. Alleen grote bedrijven zouden de risico's van speurwerk kunnen doorstaan, doordat zij meer projecten tegelijk kunnen opzetten of onverwachte resultaten van speurwerk alsnog tot een commercieel produkt kunnen omvormen. Alleen grote bedrijven zouden op een zinvolle manier contacten met universiteiten en andere kenniscentra kunnen aangaan en exploiteren.

Langzaam is echter het idee ontstaan dat ook kleine bedrijven hun nummertje kunnen meeblazen in het innovatieve proces. Gedeeltelijk heeft dit te maken met de nadelen van grote bedrijven als het gaat om creatieve processen. Risicovol speurwerk met onzekere uitkomsten gedijt soms slecht in een grote bureaucratische omgeving met veel meebeslissende lagen. Goede onderzoekers die zich in zo'n omgeving thuisvoelen worden doorgaans gepromoveerd naar managementfuncties. Goede onderzoekers die zich in zo'n omgeving niet thuisvoelen vluchten naar kleinere bedrijven of 'beginnen voor zichzelf'. Ten slotte heeft het creatieve proces van speurwerk naar

7. D.J. Storey, The birth of new firms. Does unemployment matter? A review of the evidence, *Small Business Economics*, jg. 3, 1991, blz. 167-178.

8. D.J.A.M. Peters, A.R. Thurik en C.J.A. van Geffen, Het veranderende beeld van de ondernemer in het MKB, *De Accountant*, nr. 7, 1994, blz. 508-512

9. T. Engel, Ondernemerschapsonderwijs aan universiteiten, *Economisch bulletin*, 1993/4, blz. 31-35.

10. D.J.A.M. Peters en A.R. Thurik, Het kleine bedrijfsleven floreert..., *Holland Management Review*, nr. 37, 1993, blz. 22-27.

11. Zie ook D.B. Audretsch, op.cit., 1993; en Z.J. Acs, Small business economics, *Challenge*, november/december 1992, blz. 38-44.

12. J.A. Schumpeter, *Capitalism, socialism and democracy*, Harper and Row, New York, 1950; en J.K. Galbraith, *American capitalism, the concept of countervailing power*, Houghton Mifflin, Boston, 1956.

uitvinding naar innovatie naar commercialisering een sfeer van betrokkenheid en opwinding nodig. Kleine bedrijven kunnen dit veel beter bieden dan grote.

Bovengenoemde overwegingen dat hetzij grote hetzij kleine bedrijven een innovatief voordeel hebben, leiden in de economische literatuur vaak een sterk theoretisch of anekdotisch leven. Het is aan het recente werk van Acs en Audretsch te danken dat nu ook empirisch duidelijk is welke grote rol kleine bedrijven spelen bij innovatieve processen en in welke situaties zij juist innovatiever zijn dan grote. Zij hebben een grote studie gedaan aan de hand van Amerikaans datamateriaal¹³. In deze studie laten zij zien dat kleine bedrijven wat betreft innovatie in het voordeel (moeten) zijn in industriegroepen die sterk innovatief zijn, waar hoogopgeleide arbeid een grote rol speelt en waarin grote bedrijven opereren. Ook blijkt dat hoe meer een industriegroep bestaat uit grote bedrijven, des te groter de totale innovatieve activiteit is. Echter, deze verhoogde innovatieve activiteit zal met name bij de kleine bedrijven in zo'n industriegroep plaatsvinden. De effectiviteit van spuurwerk met betrekking tot het genereren van innovatieve output blijkt niet toe te nemen met de schaal waarop spuurwerk wordt gedaan. Sterker nog: meestal is het omgekeerde het geval¹⁴. De toename van het aandeel van kleine bedrijven zal dus geenszins een vermindering van het innovatieve proces betekenen.

Marktwerking

Marktwerking en dynamiek worden geassocieerd met zaken als kleinschaligheid en turbulentie¹⁵. Turbulentie heeft te maken met het gelijktijdig voorkomen van een grote mate van toetreding zowel als uitreding. De associatie van dynamiek met kleinschaligheid en turbulentie heeft de volgende achtergrond. Kleinschaligheid heeft de potentie tot aanpassing, flexibiliteit en vernieuwing en daarmee tot de ontwikkeling van nieuwe of vernieuwde bedrijfsklassen¹⁶. Voorts beperken kleine bedrijven de marktmacht van grote. Immers, in een markt met naast enkele grote ook veel kleine bedrijven, zullen de kleintjes pogen door vormen van differentiatie onschendbaar te worden. Sterker nog: zij moeten dit doen en beperken dus de marktmacht van grote bedrijven. Kleine bedrijven spelen dus een belangrijke rol in de evolutie van de industriële structuur. Een toenemend aandeel van kleine bedrijven zal stimulerend werken op de evolutionaire souplesse van de industriële structuur.

Werkgelegenheid

Een derde gevolg van de toename van het aandeel van kleine bedrijven is het positieve effect op de groei van de werkgelegenheid. Veelal wordt de hoop gevestigd op het kleine bedrijfsleven wanneer het gaat om 'job generation'. In een recente uitgebreide studie laat Storey zien dat kleine Amerikaanse en Engelse bedrijven meer werkgelegenheid creëren dan grote¹⁷. In hun werkgelegenheidscreatie zijn zij ook minder conjunctuurgevoelig dan grote bedrijven. Krenten als "small is beautiful" of "het MKB moet ons redden", die gebaseerd zijn op de 'evangelische' en vaak slordige onderzoeken uit de jaren tachtig, zijn weliswaar begrijpelijk, maar moeten toch met voorzichtig-

heid gebezigd worden. Immers, in de achter ons liggende periode heeft de drang naar uitbesteding een grote rol gespeeld. Vandaar dat kleine bedrijven niet kunnen worden beschouwd als een onafhankelijke motor voor de creatie van werkgelegenheid. Het gaat er meer om of de nieuwe werkverdeling tussen uitbestedend groot en toeleverend klein efficiënter is en tot meer groei leidt. Dit is het onderwerp van de laatste, empirische, paragraaf van dit artikel.

Voorts moet men bedenken dat het mkb door een andere sectorstructuur arbeidsintensiever is dan het grote bedrijfsleven. Ook zijn er steeds meer aanwijzingen dat in kleine bedrijven een lagere beloning bestaat dan in grote bedrijven voor hetzelfde type arbeid¹⁸. Zowel het arbeidsintensieve karakter als de gemiddeld lagere loonvoet kunnen bijdragen aan het 'job generation' aureool van het mkb. Men kan hier natuurlijk tegen inbrengen dat banen in het mkb minder zeker zijn. De overlevingskans van een bedrijf lijkt in het algemeen toe te nemen met zijn grootte. Maar ook onzekere banen zijn banen. En de marktruimte die ontstaat door het verdrijven van een klein bedrijf wordt vaak ingenomen door een nieuw klein bedrijf. Ook hier kan men iets tegen inbrengen, namelijk dat het logisch is dat er een verschuiving is van werkgelegenheid van grote naar kleine bedrijven. Immers, bij snelle structurele veranderingen worden oude bedrijfstukken met grote, gevestigde ondernemingen vervangen door nieuwe bedrijfstukken met kleine, nieuwe ondernemingen. Dit laat onverlet dat er kleintjes ontstaan die snel kunnen groeien en werkgelegenheid creëren en dat de grote sanerende wijs werkgelegenheid verliezen.

Het mkb en economische groei

Uiteraard zijn er meer gevolgen van een toenemend aandeel van het mkb dan de drie hierboven genoemde: een geringere oriëntatie op export, een lagere geneigdheid werkgelegenheid te exporteren, een verandering in de vraag naar kapitaal en adviesdiensten, meer mogelijkheden tot ontplooiing door ondernemerschap, enzovoort. De belangrijkste vraag is eigenlijk of een toename van het aandeel kleine bedrijven, ceteris paribus, tot meer economische groei leidt¹⁹.

13. Z.J. Acs en D.B. Audretsch, *Innovation and small firms*, MIT Press, Cambridge, 1990.

14. Z.J. Acs en D.B. Audretsch, *Innovation and firm size: the new learning*, *International Journal of Technology Management*, Special publication on small firms and management, 1993, blz. 23-35.

15. A.R. Thurik, *Dynamiek en kleinschaligheid*, *ESB*, 24 augustus 1994, blz. 732-737.

16. A. van der Zwan, *Uit de schaduw van de groten*, *ESB*, 7 oktober 1982; B. Nooteboom, *De grootheden van de kleintjes: een overzicht van het MKB*, *ESB*, 12 maart 1986; en A.R. Thurik, op.cit., 1994.

17. D.J. Storey, *Understanding the small business sector*, Routledge, Londen, 1994.

18. C.M. van Praag en H. Oosterbeek, *Anomalie: grotere bedrijven betalen hogere lonen*, *ESB*, 25 augustus 1993, blz. 746-768.

19. A.R. Thurik, *Opening address van de Third global workshop on the economics of small business*, Tinbergen Instituut Rotterdam, 26 en 27 augustus 1994.

Als wij de twaalf landen van de Europese Unie beschouwen, dan zien wij verschillende groeipatronen. Een deel van deze verschillen is te wijten aan het feit dat deze landen zich in verschillende stadia van de conjunctuur bevinden. Een ander deel is te wijten aan specifieke institutionele, historische, politieke en sociale omstandigheden. De vraag is nu welk deel van deze verschillen te wijten is aan verschuivingen in de grootteklassestructuur van bedrijven, zeg maar het verschil in ontwikkeling van kleine versus grote bedrijven. De *European Observatory* maakt het mogelijk de bovenstaande vraag empirisch te onderzoeken, aangezien er ramingen gegeven zijn van de jaarlijkse procentuele groei in constante prijzen van de omzet van kleine bedrijven (met minder dan 500 werknemers), KB, en die van grote bedrijven, GB²⁰. Deze groeipercentages zijn beschikbaar voor de periodes 1988-1990, 1989-1992 en 1990-1993 voor alle twaalf lidstaten. Uiteraard is ook de jaarlijkse procentuele groei in constante prijzen van het bruto nationaal produkt, bnp, beschikbaar voor alle relevante jaren en voor de twaalf lidstaten.

Deze data maken het mogelijk γ uit te rekenen in de volgende regressievergelijking:

$$\Delta \text{BNP}_{L,P} = \sum_{L=1}^{12} \alpha_L D_L + \sum_{P=1}^5 \beta_P D_P + \gamma (\Delta \text{KB}_{L,P-1} - \Delta \text{GB}_{L,P-1}) + \delta \Delta \text{BNP}_{L,P-1}$$

waarbij D_L en D_P een serie dummy-variabelen zijn die betrekking hebben op landen of periodes en die specifieke cyclische, institutionele, historische, politieke en sociale invloeden op de groei van het bnp naar α_L en β_P toetrekken²¹.

De bijdragen van de verschuiving van de grootteklassestructuur aan de procentuele groei van het bnp worden gerepresenteerd door γ . Voor deze verschuiving nemen wij het verschil van de procentuele groei van de omzet van kleine en grote bedrijven (respectievelijk $\Delta \text{KB}_{L,P-1}$ en $\Delta \text{GB}_{L,P-1}$). Deze variabelen worden één jaar vertraagd opgenomen, omdat verondersteld wordt dat de invloed van een verschuiving in de grootteklassestructuur pas na een jaar zal doorwerken op de groei van het bnp.

Ten einde te corrigeren voor de grotere conjunctuurgevoeligheid van kleine bedrijven is ook de vertraagde groei van het bnp opgenomen ($\Delta \text{bnp}_{L,P-1}$). Dit kan als volgt worden ingezien. Er is sterke autocorrelatie van de groei van het bnp. Heftige conjunctuurfluctuaties doen zich zelden voor. Door zijn sectorale samenstelling, meer nationale gerichtheid en minder strategische gerichtheid, is de omzet in het mkb conjunctuurgevoeliger dan in het grote bedrijfsleven. Als het bnp stijgt (daalt) zal ook het vertraagde bnp stijgen (dalen) en het mkb meer (minder) groeien dan het grote bedrijfsleven. Als $\Delta \text{bnp}_{L,P-1}$ wordt weggelaten uit de regressievergelijking zal de coëfficiënt γ dus positief worden vanwege een conjunctuureffect. Dit heeft niets te maken met het structuureffect, waarnaar wij op zoek zijn. Daarom wordt de vertraagde groei van het bnp in de regressievergelijking opgenomen en kan δ geïnterpreteerd worden als de 'gemiddelde' autocorrelatie van de groei van het bnp van de landen van de EU.

Overige systematische verschillen in de groei van het bnp worden gerepresenteerd door α_L , voor zover

het verschillen tussen landen betreft en β_P , voor zover het verschillen tussen de periodes betreft.

Wanneer 33 observaties²² worden meegenomen, er gewogen wordt met de omvang van de bevolking en dummy-variabelen zonder statistisch significante bijdrage worden weggelaten²³, dan blijkt dat γ gelijk is aan 0,321 met een standaardfout van 0,169 en dat δ gelijk is aan 0,454 met een standaardfout van 0,174. Met andere woorden, voor de twaalf landen van de Europese Unie en in een recente periode blijkt dat de groei van kleine bedrijven (met minder dan 500 werknemers) een grotere bijdrage levert aan de groei van het bnp dan die van grote bedrijven²⁴.

Conclusie

Twintig jaar geleden schreven economen zaken als economische groei, 'job generation', innovatief en concurrerend vermogen nog volledig toe aan grote bedrijven. Maar met name in de Verenigde Staten hebben kleine ondernemingen in vele gevallen de plaats ingenomen van grote. Dit geldt niet alleen bij het voortbrengen van de 18 miljoen nieuwe banen in de jaren tachtig, maar ook in termen van innovatief vermogen dat ervoor gezorgd heeft dat nieuwe bedrijfstakken konden ontstaan en dat de VS weer een sterk internationaal concurrerend vermogen heeft opgebouwd.

De Europese situatie is wellicht iets minder gepro- nounceerd, maar ook hier geldt dat het concurrerend vermogen wordt uitgedaagd door nieuwe mededingers en dat technologische revoluties plaatsvinden in de computersoftware, biotechnologie, robotica en communicatietechnieken. Deze bedrijfstakken floren indien er veel kleine flexibele bedrijven zijn die bereid zijn risico's te lopen met experimenten met nieuwe produkten en nieuwe produktiemethoden. Vandaar dat in brede kring wordt gedacht dat de oplossing van Europa's tekort aan concurrerend vermogen, groei en werkgelegenheid gevonden kan worden bij kleine bedrijven. De in dit artikel gepresenteerde resultaten laten zien dat er inderdaad een positief verband is tussen de relatieve groei van kleine bedrijven en die van de totale economie.

A.R. Thurik

G.B. Dijksterhuis

20. EIM, *European Observatory*, first annual report, Zoetermeer, 1993, tabel 2.13; en EIM, *European Observatory*, second annual report, Zoetermeer, 1994, tabel 2.18.

21. Uiteraard worden minder dan 15 dummy-variabelen gebruikt ten einde volledige multicollineariteit te vermijden.

22. In totaal zijn er 36 (=12 landen maal 3 periodes) observaties. Tweemaal (Ierland en Spanje) is er een onverklaarbaar hoge groei van GB in de periode 1988-1990. Eenmaal (Denemarken) is er een onverklaarbaar lage groei van GB in de periode 1988-1990. Deze drie observaties zijn weggelaten. Er dient hier benadrukt te worden dat een groot deel van het hier gebruikte datamateriaal berust op ramingen.

23. De enige dummy-variabele met een significante bijdrage is D_{1994} . Dit is begrijpelijk in het licht van de onverwachte groeisprom die zich in veel Europese landen heeft voorgedaan van 1993 naar 1994. De R^2 van de regressievergelijking met een intercept, β_{1994} , γ en δ is 0,45.

24. Wij hanteren een 10% significantieniveau in het licht van het geringe aantal waarnemingen.